

TÓTH GÁBOR A.

Újabb embertani adatok Vas megye avar kori népességeihez

Bevezetés

A Dunántúl nyugati felének avar kori népessége 85 százalékban az europid nagyrasszhoz tartozva, koponyaalkatát tekintve a hosszúfejű kategóriákba sorolható. Ez a tulajdonság eltér a Kárpát-medence egyéb területeinek lakóitól, csupán Dél-Szlovákia lakóival mutat hasonlóságot. Eredetüket keresve a kelet-európai lomberdő övezet déli sávjának egykori népességeivel mutatható ki kapcsolat.¹ Vas megyéből 8–9. századi szériák paleodemográfiai eredményei Lukácsházáról² és Vasasszonyfáról ismertek.³ Kisebb lelőhelyek adatközlése Csánig (Répcelak–Várdomb), illetve Vép–Surányi-patak csontanyagáról vannak.⁴

Anyag és módszer

Pápoc Miklósfal lelőhelyen 2021-ben, a Rábavölgy projekt tereprendezéseivel kapcsolódó régészeti szakfelügyelet során Sánta Barbara régész (Savaria Múzeum, Szombathely) tárta fel a 17. objektum kettős sírját, amelynek mellékletei a temetkezést a késő avar korra datálják. Valószínűsíthető, hogy ez a temetkezés egy nagyobb temetőhöz tar-

tozik. Megelőzően erről a helyszínről ismertek több régészeti kor emlékei is (bronzkor, római kor, Árpád-kor), amelyek közé 2020-ban begyűjtött szórvány emberi maradványok is tartoznak.⁵ A szórvány embercsontok régészeti korba történő besorolása bizonytalan, de egy rövid leírást, a valószínűsíthetően avar temetkezések ismertetését, jelen összefoglalóban közlöm.

A csontmaradványok vizsgálata elsődlegesen Éry Kinga,⁶ Rudolf Martin és Karl Saller⁷ ajánlásai alapján történt.

Adatközlő eredmények

Az avar kori csontanyag hiányos, töredékes, teljes vázából származik.

A felvehető koponyaméreteket az 1. táblázat, a vázcsontméreteket a 2. táblázat tartalmazza.

17. objektum (sír), „A váz”. 2022.15.17.: A koponya 4 nőies jellege mellett a váz (medence és combcsont) vizsgálható, 6 jellege férfias. A férfinak határozható személynél (szexualizáltság értéke 0) ez az ellentmondás az elhunyt fiatal korával magyarázható, ugyanis

- 1 Éry Kinga: Paleantropológia, paleodemográfia. ELTE TTK, Kézirat, Budapest. 1991. 31–35. p.
- 2 Kiss Gábor – Tóth Gábor: A lukácsházai avar kori temető. = Folia Anthropologica, 2004. 2. sz. 37–47. p.
- 3 Mizda Szilvia: Vasasszonyfa avar kori temetője. Közvetlen eredmények. Vizsgálva: 1996-ban.
- 4 Tóth Gábor: Embertani adatok Vas megye 8–9. századi népességeihez. In: Teremtő tudomány. Szerk. Horváthné Molnár Katalin – Fűzfai Balázs. Savaria University Press, Szombathely, 2024. 107–116. p. (Határsávok 2023–2024.)

- 5 Anderkó Krisztián et al.: A Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum 2021. évi terepi régészeti tevékenysége. Régészeti jelentések. = Savaria A Vas megyei Múzeumok Értesítője, 2022. 44. sz. 153–158. p.
- 6 Éry Kinga: Útmutató csontvázleletek vizsgálatához. ELTE TTK, Kézirat, Budapest. 1992. 45 p.
- 7 Martin, Rudolf – Saller, Karl: Lehrbuch der Anthropologie. Bd. 1. Gustav Fischer Verlag, Jena, 1957. 426–595. p. Martin, Rudolf – Saller, Karl: Lehrbuch der Anthropologie. Bd. 2. Gustav Fischer Verlag, Jena, 1959. 1004–1455. p.

a koponya varratainak nyitottsága, a combcsont és a felkarcsont belső szerkezete, a csigolyák és a kulcsont *juveniseinek*⁸ állapota alapján mindössze 20–25 éves korban halhatott meg. Fogazata teljes, 4 fog esetében előrehaladott *caries*.⁹ Fogkopás minimális. A felkarcsontokon erős fizikai igénybevétel okozta elváltozások. Számított testmagassága 170,7 cm, magas termekategória. Szórvány: Infans¹⁰ II. csont töredék és állatcsontok.

17. objektum (sír), „B váz”. 2022.15.16.: A koponya *post mortem*¹¹ vetemedett, ellipszis alakú, ívelt homlokú, *bathrokran*¹² jellegű. A koponya 10 és a váz 4 vizsgálható jellege alapján férfi (+1,07). Biológiai életkora a koponya varratainak nyitottsága, a felkarcsont és a combcsont belső szerkezete és a fogazat kopása alapján 31–37 év. 30 fog vizsgálható (2 *post mortem* hiány), kóros eltérés nélkül. A felkarcsontok és az alkarcsontjai erős fizikai igénybevételről tanúskodnak. A combcsontok és a sípcsontok fokozott görbülete és a sípcsontokon a csonthártyaizgalom okozta elváltozások, a sarokcsont minimális fizikai stressz okozta elváltozásának figyelembevételével, lovas életmódra utalnak. Szórvány: állatcsontok.

A bizonytalan régészeti besorolású maradványok (2022. 15. 18.):

5. objektum: gyermekkoponya-darabok, kulcsont töredéke. Nemi hovatartozása nem eldönthető. A koponya lapos csontjai háromrétegűek, vastagságuk 2 mm. Életkora 4-5 év.

8 növekedési zónák nyitottsága, elcsontosodása (lat.)
 9 fogszuvasodás (lat.)
 10 gyermek (lat.)
 11 halál után (tehát a talajban) (lat.)
 12 kúpos (lat.)

6. objektum: Alsó és felső végtagok töredékei. Sípcsont térdízületén *exostosisok*.¹³ Bordák töredékei. Háti csigolyák *ventralis*¹⁴ peremekkel, Schmorl-hernia. Jobb oldali sarokcsont M1: 80. Férfias megjelenésű csontanyag, 35–45 év. Szórvány: állatcsontok.

5-6. objektum környéke: végtagcsonttöredékek, valószínűsíthetően a 6. objektumhoz tartoznak.

1. táblázat. A koponyák felvehető méretei:

Martin No.	17. obj. „A” (mm)	17. obj. „B”(mm)
1		191
9		93
10		110
11		105
12		(103)
43		104
66	93	106
69	31	35
71	28	29

13 csontkinövések (lat.)
 14 hasi (lat.)

2. táblázat. A vázcsontok felvehető méretei

		17. obj. „A”		17. obj. „B”	
		Jobb (mm)	Bal (mm)	Jobb (mm)	Bal (mm)
Clavicula	1	138			
	6	37	35		42
Humerus	1				
	2				
	4	66			
	7	65	57		64
Ulna	1	264			
Femur	1				
	2				
	6		27	26	29
	7		28	26	
	9		31	28	31
	10		24	25	26
	19	46	46	(44)	
	20				
Tibia	8		84	82	
	1				
	1/b				
	3				
	8/a	29	30		32
	9/a	25	23		25
10/b	76	75	79		
Calcaneus	1		90		85